

УДК 577.4+33

В. А. Голян,

*д. е. н., професор кафедри обліку і аудиту,
Луцький національний технічний університет*

С. М. Демидюк,

*старший викладач кафедри фінансів та менеджменту організацій,
Кіровоградський інститут розвитку людини "Україна"*

А. І. Гордійчук,

*к. е. н., старший викладач кафедри прикладної статистики та економіки праці,
Луцький національний технічний університет*

ПЕРСПЕКТИВНІ НАПРЯМИ ЕКОЛОГО-ЕКОНОМІЧНОГО РЕГУЛЮВАННЯ ЛІСОГОСПОДАРСЬКОГО ПІДПРИЄМНИЦТВА В КОНТЕКСТІ ІНСТИТУЦІОНАЛЬНОЇ ПЕРЕБУДОВИ ЛІСОВОГО СЕКТОРА

У статті обґрунтовано перспективні напрями вдосконалення еколого-економічного регулювання підприємницької діяльності в лісовому господарстві України. Доводиться необхідність створення на базі державних лісогосподарських підприємств державної корпорації "Ліси України". Пропонується закріпити обов'язок держлісгоспів реалізовувати необроблену деревину в повному обсязі через біржові торги.

In this paper the promising directions for improving the environmental and economic regulation of business in the forestry of Ukraine. The necessity of the establishment of a state forestry enterprises of the state corporation "Forests of Ukraine". A state forests provide for the obligation to sell untreated wood in its entirety through stock trades.

Ключові слова: регулювання, лісогосподарський бізнес, державна корпорація, необроблена деревина, біржові торги.

Key words: regulation, forestry business, public corporation, untreated wood, stock trades.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

Становлення підприємницької діяльності в лісовому господарстві перебуває в латентному стані, оскільки даний сегмент національного господарства функціонує на основі державної власності на землі лісового фонду, основними лісокористувачами є державні підприємства, не сформовано інституціональну базу роздержавлення та корпоратизації лісопереробної сфери. Створення малих форм підприємницької діяльності має місце, як правило, у сфері первинної переробки деревини та заготівлі недержавної продукції, відзначається невпорядкованістю та хаотичністю і в багатьох випадках має напівлегальний характер.

За таких умов надзвичайної ваги набуває проблема формування сучасної системи еколого-економічного регулювання підприємницької діяльності в лісовому господарстві, яка упереджувати прояви виснажливого лісокористування та за-

безпечуватиме рівні конкурентні умови для всіх без винятку учасників ринку необробленої деревини. Така система має враховувати ті інституціональні зміни, які відбулися у лісовому секторі в перехідний період та в умовах ринкових відносин, щоб максимальною мірою наблизити процеси господарського освоєння лісоресурсного потенціалу до класичних форм підприємницької діяльності, але при цьому не порушувати фундаментальних принципів збалансованого й екологічно безпечного лісокористування.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

Враховуючи те, що переважна більшість лісових благ знаходиться в загальнодержавній власності, тривалий період у працях вітчизняних вчених пропонуються до імплементації в систему лісових відносин ті форми підприємницької діяльності,

які передбачають встановлення партнерських відносин між їх власником і суб'єктами лісогосподарського бізнесу. Цей фактор значною мірою детермінує підходи щодо вдосконалення системи еколого-економічного регулювання підприємницької діяльності, зокрема щодо реструктуризації лісогосподарського виробництва, трансформації інституціональних форм лісогосподарювання, функціонування ринків необробленої деревини, застосування елементів екологічного менеджменту в системі управління лісовим господарством.

Перелічені вище проблеми досліджуються такими українськими та російськими вченими, як І. Антоненко, Н. Василик, О. Голуб, О. Горохівський, Н. Зіновчук, А. Карпук, Я. Коваль, І. Лицур, В. Мешкова, Є. Мішенін, Г. Мішеніна, А. Петров, І. Синякевич, П. Попович, Ю. Туниця, О. Фурдичко, С. Харічков, М. Хвесик, Є. Хлобистов, О. Шубалий, І. Юхновський та іншими [1; 4; 9]. Незважаючи на широкий спектр підходів до вдосконалення системи еколого-економічного регулювання лісогосподарського підприємництва, відсутнім є цілісний підхід щодо вмонтування мотиваційних та спонукальних підойм ощадливого лісокористування, інституціоналізації у вітчизняній практиці сучасних форм організації лісогосподарського виробництва.

ПОСТАНОВКА ЗАВДАННЯ

Цілями даної публікації є обґрунтування перспективних напрямів удосконалення системи еколого-економічного регулювання лісогосподарського підприємництва, усунення конфліктуючих функцій між суб'єктами такого регулювання, створення державної корпорації на базі державних лісогосподарських підприємств.

ВІКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ

Формування сучасного інституціонального середовища розвитку підприємництва в лісовому господарстві має відбуватися поетапно. Перший (перехідний) спрямовується на подолання кризового становища в галузі, забезпечення стабілізації і формування умов для економічного зростання на основі розроблення нормативно-правової бази, методологічних і методичних підходів до реформування, створення передумов для збалансування виробництва та лісоспоживання, поліпшення екологічної ситуації, визначення пріоритетів, відновлення раціональних економічних зв'язків і використання виробничого потенціалу для задоволення власних потреб та забезпечення експорту, насамперед продукції деревообробної промисловості [1]. При цьому паралельно має відбуватися формування сучасної системи еколого-економічного регулювання лісогосподарського підприємництва, яка забезпечуватиме рівні конкурентні умови для усіх суб'єктів лісогосподарського бізнесу та сприятиме нарощенню лісоресурсного потенціалу.

Перспективні напрями вдосконалення еколо-

го-економічного регулювання лісового господарства України можна згрупувати у три блоки: інституціонально-правовий, економічний та екологічний (рис. 1). Найголовнішим серед них є інституціонально-правовий, оскільки, як уже зазначалося, визначальний чинник економічного зростання — це інституціональне середовище, тобто ті "правила гри", в рамках яких і функціонують конкретні суб'єкти господарювання. Тому першочергового значення набувають такі завдання, як упорядкування та спрощення лісового законодавства, побудова його на основі принципів ієрархічності, системності та комплексності; розмежування конфліктуючих функцій центральних органів виконавчої влади (ЦОВВ) у сфері лісового господарства та усунення конфлікту інтересів у діяльності Державного агентства лісових ресурсів України.

До економічного блоку відносяться пропозиції щодо вдосконалення системи управління та регулювання діяльності лісогосподарських підприємств, зниження транзакційних витрат на ринках лісогосподарських послуг та необробленої деревини, лібералізації цих сфер, створення рівних конкурентних умов та подолання різноманітних перепон, що перешкоджають доступу до них широкого кола інших підприємств, переходу на максимально можливе використання ринкових механізмів саморегулювання та обмеження державного втручання, реорганізації державних лісогосподарських підприємств у корпоративну структуру з удосконаленням системи мотивації діяльності працівників та системи вилучення до державного бюджету лісоресурсних платежів.

До екологічного блоку відносяться пропозиції щодо вдосконалення природоохоронної діяльності шляхом використання перспективного європейського досвіду, який передбачає ведення лісового господарства на основі концепції сталого лісового менеджменту, а в гірських районах України — концепції наближеного до природи лісівництва. Крім того, перспективним є поліпшення системи державного контролю та нагляду за природоохоронною діяльністю, від дотримання якого прямо залежить рівень виконання екологічних норм та нормативів у повсякденній діяльності лісогосподарських підприємств.

Дуже важливою є проблема розподілу конфліктуючих функцій центральних органів виконавчої влади у сфері регулювання підприємництва в лісовому господарстві України. Її актуальність посилюється також тим, що в період проведення адміністративної реформи (що зараз відбувається в Україні) стає можливим швидке реформування системи регулювання лісогосподарського підприємництва.

На основі проведеного аналізу системи розподілу функцій центральних органів виконавчої влади у сфері регулювання підприємництва в лісовому господарстві України пропонується здійснити низку взаємопов'язаних заходів щодо її вдосконалення.

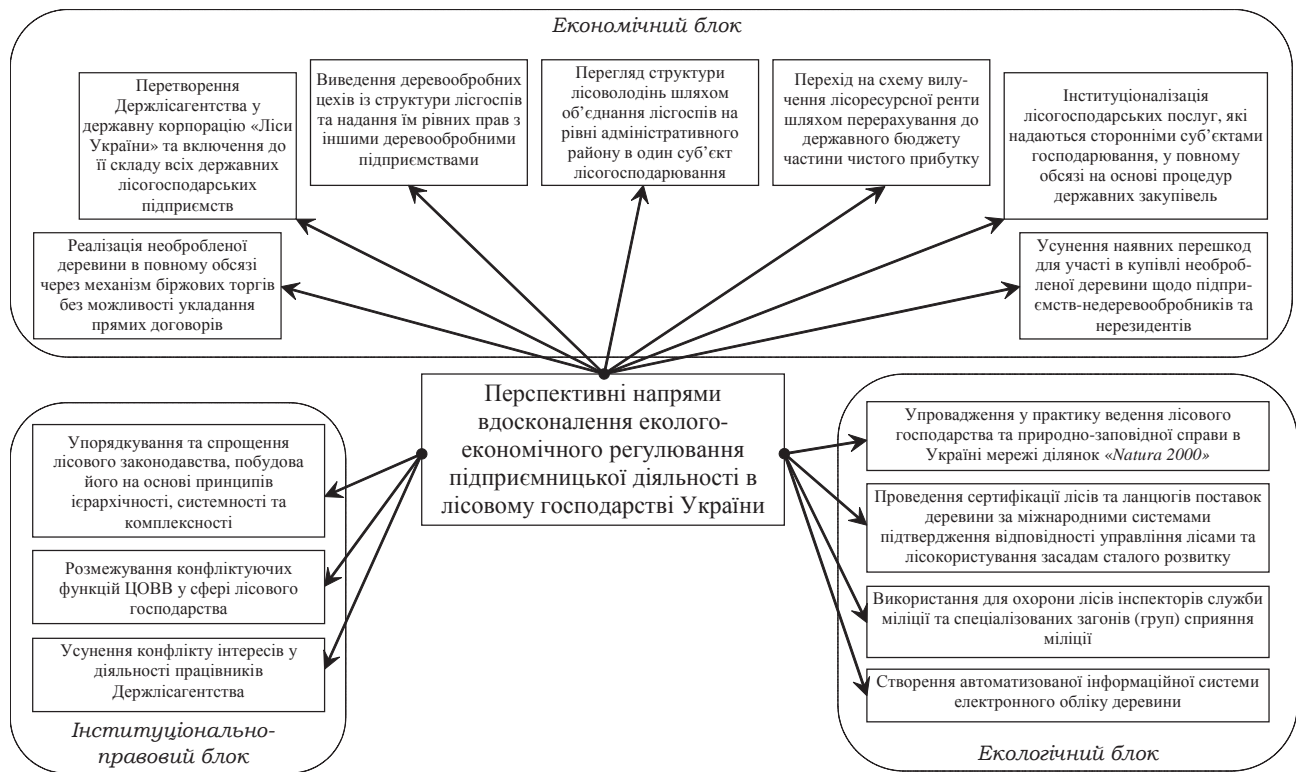

Рис. 1. Перспективні напрями вдосконалення еколого-економічного регулювання підприємницької діяльності в лісовому господарстві України

Необхідно позбавити Міністерство агропромислової політики та продовольства України функції з управління майном, поєднання якої з функцією нормотворчості та формування державної політики в лісовій сфері призводить до конфлікту інтересів та суперечить Концепції адміністративної реформи. Тому пропонується передати функцію управління Державному агентству лісових ресурсів (тобто підпорядкувати йому агролісгосподарські підприємства). Крім того, процес передачі до сфери управління Держлісагентства (Держкомлісгоспу) державних лісгосподарських підприємств Мінагрополітики ініціювався у 2007 та 2009 роках [7]. Проте це необхідно здійснити з метою запобігання виникнення конфлікту інтересів у діяльності Мінагрополітики та зосередження переважної більшості державних лісів у підпорядкуванні одного лісочористувача.

Крім цього, Державне агентство лісових ресурсів України в ході адмінреформи також зберегло за собою функцію нормотворчості та формування державної політики в лісовій сфері. Варто позбавити цю установу зазначених функцій, оскільки обов'язки з їх виконання покладено на Міністерство аграрної політики та продовольства України. Держлісагентство згідно з Положенням про Державне агентство лісових ресурсів України (затверджене Указом Президента України № 458/2011 від 13 квітня 2011 р.) повинно забезпечувати реалізацію державної політики у сфері лісового та мисливського господарства, а не формувати цю

політику [8].

Крім того, доцільно позбавити його функцій державного контролю та нагляду за дотриманням лісового законодавства, залишивши виконання лише функцій з охорони майна та лісів.

Виконання дублюючих функцій (контролю та нагляду за дотриманням лісового та природоохоронного законодавства) двома центральними органами виконавчої влади (Держлісагентством та Держекоінспекцією) суперечить статті 3 Закону України "Про основні засади державного нагляду (контролю) у сфері господарської діяльності", відповідно до якої державний нагляд (контроль) здійснюється на основі принципу неприпустимості дублювання повноважень органів державного нагляду (контролю) [3]. Тобто виникла ситуація, коли один з двох контролюючих органів необхідно ліквідувати (наприклад, Держекоінспекцію) або позбавити функцій здійснення державного нагляду (контролю) у лісовій сфері (Державну лісову охорону, яка функціонує в системі Держлісагентства).

Держлісагентство України варто позбавити функцій здійснення державного нагляду (контролю) за додержанням вимог лісового та природоохоронного законодавства, розформувавши Державну лісову охорону, і передати їх Державній екологічній інспекції. Це можна здійснити дуже швидко та просто, оскільки названі органи мають однакові (тотожні) повноваження (права та обов'язки) у сфері державного нагляду (контролю) за

додержанням фізичними та юридичними особами лісового і природоохоронного законодавства.

У разі втілення в життя неконфліктного розподілу функцій центральними органами виконавчої влади у сфері лісового господарства можливим стане перетворення Державного агентства лісових ресурсів України в корпоративну структуру на основі об'єднання державних лісгоспів, а обласних управлінь та центрального апарату Держлісагентства — у державну компанію "Ліси України".

Найбільш оптимальним буде об'єднання за типом корпорації, оскільки холдингова компанія згідно із статтею 126 Господарського кодексу України є публічним акціонерним товариством, яке володіє, користується, а також розпоряджається холдинговими корпоративними пакетами акцій (часток, паїв) двох або більше корпоративних підприємств [2]. Тобто умовою існування холдингу є акціонерна форма організації підконтрольних підприємств та зосередження їх контрольного пакета акцій у власності холдингу. А державні лісгосподарські підприємства, як уже зазначалося, є унітарними і їх майно не поділено на частки (акції). З цього виходить, що утворити холдинг на основі держлісгоспів неможливо. Варіант перетворення лісгоспів на акціонерні товариства також є небажаним, оскільки це підвищить трансакційні витрати на управління майном (перереєстрацію підприємства, емісію акцій, їх зберігання та реєстрацію, проведення зборів акціонерів, утримання керівних органів тощо).

На регіональному рівні повинна здійснюватися координація та спрямування діяльності лісгоспів, виконання спеціалізованих функцій (підбір кадрів, юридичний і фінансовий консалтинг, сприяння зовнішньоекономічній діяльності тощо) та управління лісгоспами на тактичному рівні (не втручаючись при цьому в оперативне управління виробництвом підконтрольних підприємств).

На місцевому рівні варто запозичити перспективний європейський досвід організації лісового господарства, згідно з яким лісові підприємства мають у володінні значні площі лісів (у середньому 50—60 тис. га), унаслідок чого вони отримують ефект від масштабу діяльності (досягається економія накладних витрат — адміністративних та на збут). Цей досвід варто перейняти українським лісоводам, оскільки середня площа лісоволодінь українського держлісгоспу є незначною (близько 20 тис. га). Якщо враховувати те, що більшість держлісгоспів перебувають у підпорядкуванні Державного агентства лісових ресурсів та в ході адміністративної реформи до них приєднуються лісгоспи, підпорядковані Міністерству аграрної політики та продовольства, то варто на рівні адміністративних районів об'єднати їх в одну господарську одиницю.

Об'єднання лісгоспів на рівні району в один держлісгосп, підпорядкований Держлісагентству

(в перспективі корпорації "Ліси України"), дасть змогу: переглянути та спростити організаційну структуру; скоротити чисельність адміністративного персоналу внаслідок укрупнення лісгосподарських, бухгалтерських, маркетингових та інших відділів, зменшити штат управлінців та обслуговуючого персоналу; скоротити витрати на утримання адміністративних будівель через відчуження площ, які не використовуються; упорядкувати закріплення земель за лісництвами, ліквідувавши чередування лісових ділянок різних лісгоспів та забезпечити їх укрупнення з метою оптимізації логістичних витрат тощо, тобто укрупнення лісгоспів повинно принести економічні вигоди. Бюджет новоутвореної корпорації варто формувати на основі сплати учасниками об'єднання щомісячно (щоквартально) майнових внесків.

Нормативне регламентування сплати цих внесків здійснюється відповідно до статті 123 Господарського кодексу України, в якій зазначено, що учасники об'єднання підприємств можуть вносити на умовах і в порядку, передбачених його установчими документами, майнові внески (вступні, членські, цільові тощо) [2].

Новостворена корпорація матиме державну форму власності та функціонуватиме на основі самоокупності чи самофінансування. Під самоокупністю розуміють таку систему господарювання, яка передбачає відшкодування поточних витрат підприємства і витрат на просте відтворення за рахунок власних доходів [5]. Однак наразі лісгосподарські підприємства отримують з державного бюджету в 3,7 рази більше коштів, ніж надходить до нього зборів за спеціальне використання лісових ресурсів. Тому з метою забезпечення самоокупності новоутвореної корпорації "Ліси України" можна, переймаючи досвід інших східноєвропейських країн, створити Лісовий фонд, до доходів якого відносилися б збори за спеціальне використання лісових ресурсів, а також відшкодування збитків, завданих лісовому господарству, і штрафів за порушення лісового законодавства. Крім того, необхідно переглянути лісові такси в напрямі їх збільшення (майже в 4 рази), щоб зрівняти витрати та доходи Лісового фонду, а також посилити контроль за нарахуванням та сплатою цих платежів.

Варто виокремити деревообробні цехи зі структури лісгоспів зі створенням окремих юридичних осіб, поставивши їх у рівні конкурентні умови з іншими (приватними) деревообробними підприємствами, та реалізовувати їм продукцію на загальних умовах. Відокремлення деревообробки можливе шляхом реорганізації держлісгоспів розділенням їх на два незалежних державних унітарних підприємства або через приватизацію цілісних майнових комплексів державних деревообробних цехів. Це усуне прояви монополізму, сприятиме розвитку конкуренції і в кінцевому підсумку стимулюватиме розвиток лісового господарства.

Необхідно у багатолісних районах створюва-

ти інтегровані бізнес-групи, які являють собою статутне та нестатутне об'єднання ряду лісогосподарських підприємств переважно шляхом вертикальної інтеграції, посередницьких комерційних і фінансово-кредитних структур, а також органів місцевої влади й відповідних підрозділів Держлісагентства України. Обов'язковою умовою створення таких інтегрованих бізнес-груп є збереження патронату держави, а в деяких випадках і територіальних громад над лісовими ресурсами. Така умова буде виконана в разі інституціоналізації державно-приватних партнерств, основними рисами яких є тривалі терміни дії угод і їх чітка ідентифікація, а також розподіл ризиків між учасниками угоди [9].

Доцільним також є використання схеми аутсорсингу у сфері надання послуг у лісовому господарстві. Так, при закупівлі послуг сторонніх підрядників державними лісогосподарськими підприємствами варто нормативно закріпити обов'язок проведення тендерних процедур (процедури відкритих торгів або процедури запиту цінових пропозицій) на весь обсяг робіт. Дотримання цієї умови повинно усувати корупційні ризики при прийнятті рішень про вибір конкретного підрядника і запобігати вилученню лісоресурсної ренти. Залучення сторонніх суб'єктів господарювання створить умови до поглиблення поділу праці та спеціалізації лісогосподарських підрядників і підвищення рівня якості послуг.

Необхідно нормативно закріпити обов'язок лісогоспів реалізовувати необроблену деревину в повному обсязі через біржові торги без можливості укладання прямих договорів, визначивши при цьому відповідальність посадових осіб за порушення цієї норми. Крім того, пропонується усунути наявні перепони та обмеження щодо участі у купівлі необробленої деревини підприємств, які не мають власного деревообробного, плитного, фанерного та целюлозно-паперового виробництва, а також поставити деревообробні підрозділи постійних лісокористувачів у рівні умови з іншими операторами ринку.

ВИСНОВКИ

Державна політика становлення підприємницької діяльності в лісовому господарстві має базуватися не лише на комерційних домінантах, а й перманентно стимулювати відтворення природно-ресурсної бази лісогосподарського виробництва, урахувати інтереси сільського населення. Принциповим завданням має стати формування прозорих схем перерозподілу власності лісогосподарських підприємств, які будуть відштовхуватися від потреб сільських громад. За таких умов перспективними напрямками удосконалення системи еколого-економічного регулювання лісогосподарського підприємництва мають стати: корпоратизація державних лісогосподарських підприємств, відокремлення деревообробки від лісового господарства, реалізація необробленої деревини

виключно на біржових торгах, проведення сертифікації лісів та ланцюгів поставок деревини. Необхідно впорядкувати систему суб'єктів еколого-економічного регулювання, щоб максимальною мірою усунути дублювання функцій та розв'язати проблему конфлікту інтересів між лісогосподарськими підприємствами та органами управління лісовими ресурсами.

Література:

1. Василик Н.М. Механізм стимулювання комплексного використання лісоресурсного потенціалу: дис. ... канд. екон. наук: 08.00.06 / Василик Н.М.; Луц. нац. техн. ун-т. — Луцьк, 2011. — 231 с.
 2. Господарський кодекс України від 16 січня 2003 року № 436-IV / Верховна Рада України // Відомості Верховної Ради України. — 2003. — № 19—20, 21—22. — С. 144.
 3. Закон України "Про основні засади державного нагляду (контролю) у сфері господарської діяльності" [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/877-16>
 4. Лицур І.М. Територіальна організація лісового комплексу України в умовах трансформації продуктивних сил: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня д-ра екон. наук: спец. 08.00.06 "Економіка природокористування та охорони навколишнього середовища" / І.М. Лицур. — Київ, 2010. — 40 с.
 5. Методичні рекомендації з аналізу і оцінки фінансового стану підприємств [Електронний ресурс] / Центральна спілка споживчих товариств України. — Режим доступу: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/FIN21830.html.
 6. Постанова Кабінету Міністрів України "Про підсумки соціально-економічного розвитку України у 2005 році та заходи щодо поліпшення економічної ситуації" № 273 від 13 березня 2006 р. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://zakon.nau.ua/doc/?uid=1096.278.0>
 7. Розпорядження Кабінету Міністрів України "Про вдосконалення порядку управління лісовим господарством" № 1465-р від 25 листопада 2009 р. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=1465-2009-%F0>.
 8. Указ Президента України "Про Положення про Державне агентство лісових ресурсів України" № 458/2011 від 13 квітня 2011 р. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.president.gov.ua/documents/13439.html>.
 9. Хвесик М.А. Формування інституціонального середовища підприємницької діяльності у сфері природокористування: інвестиційно-інноваційний аспект: монографія / М.А.Хвесик, В.А.Голян, Ю.М.Хвесик, С.М.Демидюк. — Луцьк: ПВД "Твердиня", 2010. — 488 с.
- Стаття надійшла до редакції 05.06.2012 р.*